

*Северінова О. Б.,**кандидат політичних наук,**старший викладач кафедри права та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету*

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню еволюційного розвитку поняття «інформаційне суспільство» в юридичній науці та законодавстві України.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформація, постіндустріальне суспільство, інформаційний розвиток.

Постановка проблеми. Із розвитком суспільства відбувається трансформація розуміння правових понять та категорій, виникає нове визначення сутності змісту інформаційного суспільства. Філософсько-правове дослідження громадського суспільства вимагає детального розгляду цього поняття в історичній ретроспективі через призму його ціннісного та сутнісного наповнення.

Формування та розвиток інформаційного суспільства досліджували такі вчені, як зокрема, І. В. Арістова, В. Ю. Баскаков, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, І. С. Мелюхін, П. Є. Матвієнко, Н. В. Ткачева, Т. А. Шевцова та інші.

Однак, незважаючи на значний обсяг наукової літератури, явно недостатньо спеціальних робіт, присвячених дослідженню еволюційного розвитку поняття «інформаційне суспільство». Визначення поняття «інформаційне суспільство» є доволі дискусійним в наукових колах. Як правило, науковці намагаються окреслити основні, фундаментальні ознаки такого суспільства.

Метою статті є дослідження еволюційного розвитку поняття «інформаційне суспільство», з'ясування особливостей та характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. У юриспруденції поняття «інформаційне суспільство» почали використовувати нещодавно. Це поняття має практику використання в економіці, соціології, політиці та філософії та відображає об'єктивну тенденцію еволюції суспільства та розвиток інформаційних технологій, що безпосередньо впливають на потреби суспільства. Щодо появи поняття «інформаційне суспільство», то воно виникло наприкінці 60-х – початку 70-х років ХХ ст. Його автором став Ю. Хаяші, професор Токійського технологічного інституту. У розробці цього поняття брали активну участь також організації, що працювали на японський уряд, серед яких: Агентство економічного планування, Інститут розробки й використання комп'ютерів, Рада зі структури промисловості. Інформаційне суспільство тлумачилося, як суспільство, в якому виробництво інформаційного продукту, а не продукту матеріального, буде рушійною силою утворення й розвитку суспільства [1, с. 5]. Але існує інша думка, що поняття інформаційного суспільства було введено у 1963 р. Т. Умесао [2, с. 25-29]. Японський вчений Й. Масуда підкреслює, що інформаційне суспільство визначається як постіндустріальне суспільство, основна ідея якого зводиться до положення про те, що інновації в інформаційній технології – це прихована сила соціальної трансформації, що виявляється в радикальному збільшенні

кількості та якості інформації, а також у зростанні обсягів обміну інформацією. Він розглядає інформаційне суспільство, як суспільство, де процес комп'ютеризації надасть людям доступ до джерел інформації та забезпечить високий рівень автоматизації виробництва, збільшиться кількість інноваційних процесів, обсяг інформаційного продукту тощо [3, с. 45].

У зв'язку з тим, що японські вчені розробляли концепцію інформаційного суспільства виключно для вирішення завдань економічного розвитку Японії, це зумовило його прикладний характер. Але у 70-і роки ідея інформаційного суспільства отримує свій розвиток у США та Європі.

Першу науково обгрунтовану концепцію запропонував Д. Белл у 1973 р. На думку Д. Белла, зміни у соціальній структурі, які відбуваються у середині ХХ століття свідчать про те, що індустріальне суспільство еволюціонує до постіндустріального, яке і повинно стати визначальною соціальною формою ХХІ ст. [2]. Він зазначає, що інформаційне суспільство – це нова назва для постіндустріального суспільства, яка підкреслює основу визначення його соціальної структури – інформацію. Тобто, першорядне значення надається інформації, включеній у функціонування наукового знання та яка отримана завдяки такому знанню. Д. Белл підкреслює, що інформаційне суспільство володіє всіма основними характеристиками постіндустріального суспільства (економічні послуги, теоретичне знання, управління технологіями, розвиток нової інтелектуальної технології) та приділяє увагу конвергенції електронної техніки з засобами зв'язку [4, с. 330].

Із другої половини 80-х років ХХ століття більшість дослідників стали акцентувати свою увагу на значенні та ролі не стільки інформації, скільки знань, що породило нове тлумачення сучасного суспільства [5, с. 70–98].

П. Дракер описує тенденції, що сприяють подоланню традиційного капіталізму, причому основними ознаками зрушення, що відбувається, є перехід від індустріального господарства до економічної системи, основаної на знаннях та інформації; скасування капіталістичної приватної власності й відчуження; формування нової системи цінностей сучасної людини і трансформації ідеї національної держави до глобальної економіки та глобального соціуму [6, с. 70–78].

Тобто інформаційне суспільство є відображенням розвитку країн за допомогою створення нового соціального суспільства на підставі індустріальної революції, що базується на мікроелектронній технології. Цей процес «інформатизації» не залишає недоторканою жодну сферу соціальної активності: від повсякденного життя до міжнародних відносин та від сфер дозвілля до виробничих відносин [7, с. 362].

Комісія Європейського Союзу у 1993 році визначає інформаційне суспільство, як суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку [8].

У сучасний період інформаційне суспільство визначається як орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічного суспільства, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя [9].

Інформаційне суспільство – одна з теоретичних моделей, що використовуються для опису якісно нового етапу суспільного розвитку, в який вступили розвинені країни з початком інформаційно-комп'ютерної революції. Технологічною підставою суспільства стають не індустріальні, а інформаційні та телекомунікаційні технології.

Можливо визначити ознаки інформаційного суспільства:

- формується під впливом глобальної соціальної революції та інформаційних і комунікаційних технологій;
- кожен має доступ до інформації, здобутої завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню оперувати нею;
- сутність інформації полягає у відсутності часових, просторових та політичних меж [10].

Щодо наукового визначення інформаційного суспільства, то тут також не існує єдиної думки. Так вченими наголошується, що інформаційне суспільство відрізняється від суспільства, у якому домінують традиційна промисловість і сфера послуг тим, що інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, що пов'язані з їх виробництвом (телекомунікаційні, комп'ютерні, телевізійні), зростають більш швидкими темпами, виступають джерелом нових робочих місць, стають домінуючими в економічному розвитку [11, с. 1-4].

І. В. Арістова вважає, що інформаційне суспільство – це громадянське суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях та технологіях зв'язку [12, с. 50].

К. А. Гуцал зазначає, що інформаційне суспільство – суспільство, у якому вирішальну роль виконує пнабуття, опрацювання, зберігання, передавання, розповсюдження, використання інформації та знань, зокрема, за допомогою інтерактивної взаємодії і технічних можливостей, що постійно вдосконалюються. Інформаційне суспільство має власну концепцію розвитку, що висуває на перший план нову галузь – інформаційну індустрію, пов'язану із виробником інформаційних технологій, методів та технологій виробництва знань, найважливішими складовими яких стають усі види інформаційних технологій особливо телекомунікації у період глобалізації [13, с. 91].

Ознаками інформаційного суспільства є: інформаційна економіка, індустрія інформаційних послуг, сучасні інтелектуальні інформаційні технології та технології зв'язку, значний потенціал науки, потреба фізичних та юридичних осіб в інформації (знаннях), високий рівень інформаційно-правової культури всіх суб'єктів інформаційних відносин, матеріально-технічне забезпечення різноманітних послуг [14, с. 50].

У 1998 році в Україні інформаційне суспільство законодавчо визначено у розділі 13 Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [15], Законах України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [16] та «Про Національну програму інформатизації» [17], якими визначено принципи і програма дій інформатизації України.

У подальшому було прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [18] та відповідний план заходів, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2007 № 653-р [19], Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 01.12.2005 № 3175-IV [20]. Але не дивлячись на стрімкий розвиток законодавства всі ці нормативні акти не змогли повноцінно реалізувати положення щодо функціонування інформаційного суспільства.

Процес становлення інформаційного суспільства триває і досі, а його перебіг характеризується наступними рисами:

- обмін інформацією набуває глобального характеру, державні кордони та відстані вже не є суттєвою перешкодою для руху інформаційних потоків;
- значно зростають можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї;
- суттєво зростає значення доступу до інформації для розвитку різних сфер людської діяльності;
- відбувається перехід до нових форм зайнятості населення, (формування нових трудових ресурсів за рахунок збільшення кількості зайнятих в інтелектуально орієнтованих видах робіт);
- зростає кількість персональних та корпоративних контактів на глобальному рівні, розгортаються процеси формування трансдержавних і транснаціональних спільнот;
- спроби урядів обмежити вільне поширення інформації всередині країн об'єктивно призводять до гальмування розвитку таких країн [21, с. 44-46].

Сьогодні Україна в умовах євроінтеграційних процесів повинна не тільки створити всі умови для подальшого розвитку інформаційного суспільства на підставі відповідного законодавства, а також адаптувати національне законодавство до європейських стандартів.

Висновки. На підставі зробленого аналізу можливо визначити, що застосування інформаційних технологій забезпечує підстави для розвитку суспільства та впливає на діяльність державних органів. Інформаційне суспільство спрямовано на формування правового порядку, який пов'язаний із виконанням державою соціальної та економічної функції.

Крім того, з вищезазначеного слід зробити висновок, що до сучасного часу немає єдиної думки щодо єдиного визначення поняття «інформаційне суспільство». Інформаційне суспільство тлумачиться у соціології, філософії, політології, соціології, юриспруденції на підставі різних критеріїв. Але єдиним критерієм, з яким всі згодні є те, що інформаційне суспільство інформує суспільство та кожну людину, забезпечує доступність до інформації щодо діяльності державних органів, має на меті подальшу комп'ютеризацію на підставі сучасного знання. Розвиток інформаційного суспільства повинен спиратися на відповідне законодавство та діяльність відповідних суб'єктів. Створити інформаційне суспільство держава може тільки на підставі відповідної цілеспрямованої політики, за допомогою фінансових, матеріальних інтелектуальних та кадрових ресурсів, нормативного забезпечення, з урахуванням міжнародних вимог.

Література:

1. Рейман Л.Д. Информационное общество и роль телекоммуникаций в его становлении // Вопросы философии. – 2001. – № 3. – С. 3-9.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / В. Л. Изоземцев (пер. с англ.). – М.: Academia, 1999. – 959 с.

3. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Washington : World Future Soc., 1983. – 145 p.
4. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. Сокращ. перев. Ю. В. Никуличева // Новая технократическая волна на Западе. / Под ред. П. С. Гуревича. – М., 1988, – 453 с.
5. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М. : Academia, 1990. – 631 с.
6. Drucker P.F. Post-Capitalist Society / P.F. Drucker. – N.Y. : Harper-Collins Publ., 1995. – P. 70–98.
7. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. посібник / Упоряд. Віталій Лях – Київ: Либідь, 1996. – 384с.
8. White Paper on growth, competitiveness and employment – the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. – 54 p.
9. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. №2250-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>.
10. Building the European Information society for us all: Final policy report of the high – level expert group, April 1997 // European Commission. Directorate – General for employment, industrial relation and social affairs. Unit V/B/4. – Brussels, manuscript completed in April 1997.
11. Мелюхин И. С. Принципы формирования основ информационного общества в России / И. С. Мелюхин // Законодательство и практика средств массовой информации. – 1997. – № 10. – С. 1–4.
12. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізації в діяльності органів внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Ірина Василівна Арістова. – Х., 2002. – 477 с.
13. Гуцал К. А. Концепція розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації / К. А. Гуцал // Держава та регіони. – 2010. – № 4. – С. 89–91.
14. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: [монографія] / За заг. ред. д.ю.н., професора О. М. Бандурки. – Х. : УВС, 2000. – 368 с.
15. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98 // [Електронний ресурс] – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.
16. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.
17. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – Ст. 181.
18. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V за ред. від 09.01.2007 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – С. 102.
19. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2007 № 653-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
20. Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : Постанова Верховної Ради України від 01.12.2005 № 3175-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – Ст. 131.
21. Інформаційне суспільство та сталий розвиток: матеріали наук.-практ. семінару. 16 травня 2014 року. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2014. – 152 с.

Северінова А. Б. Еволюційне розвиток поняття «інформаційне суспільство»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню еволюційного розвитку поняття «інформаційне суспільство» в юридическій науці та законодавстві України.

Ключеві слова: інформаційне суспільство, інформація, постіндустріальне суспільство, інформаційне розвиток.

Severinova A. Evolutionary development of the concept of «information society»

Summary. The article is devoted to the study of the evolution of the concept of «information society» in legal science and legislation of Ukraine.

Key words: information society, information, postindustrial society, information development.